

จากการต่อสู้ทางการเมืองสู่ “ปรากฏการณ์ล่าแม่มด” ในยุคสื่อสังคมออนไลน์ ในสังคมไทย ปี พ.ศ. 2556 – 2557

From Political Contestation to ‘Witch Hunt Phenomenon’ in Thailand’s Social Networking Era in 2013 - 2014

Received: April 21, 2023

Revised: April 21, 2023

Accepted: April 28, 2023

อารียา นามศรีชาติ, ยุพาพร ต๊ะรังษี*,

และกฤษ วีรกุล

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Areeya Namsrichart, Yupaporn Tarungsri*,

and Krist Weerakun

Kasetsart University

* Corresponding author

บทคัดย่อ

ปัจจุบัน “สื่อออนไลน์” ในฐานะพื้นที่สาธารณะที่มีอิทธิพลและบทบาทต่อการใช้ชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะประโยชน์ในด้านการติดต่อสื่อสาร เพื่อแสดงออกทางความคิด ความรู้สึก ผ่านทางเว็บไซต์หรือเว็บบอร์ดต่าง ๆ ที่มีหลากหลายรูปแบบ ขณะเดียวกันการสื่อสารในรูปแบบนี้อาจส่งผลกระทบต่อผู้ใช้สื่อได้เช่นกัน งานศึกษาวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิทัศน์ของสื่อที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดการแสดงออกทางการเมืองที่แตกต่างและนำมาสู่ “ปรากฏการณ์ล่าแม่มด” ในสังคมไทย โดยพยายามตอบคำถามว่า สื่อรูปแบบใหม่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกำจัดคนที่คิดต่างทางการเมืองได้อย่างไร ด้วยวิธีการศึกษาค้นคว้าเชิงเอกสารและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อศึกษาการแสดงความคิดเห็น หรือสร้างเนื้อหาที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ล่าแม่มดในสังคมไทย โดยวิเคราะห์ผ่านแนวคิดเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social networking) พื้นที่สาธารณะ (public space) และประทุษวาจา (hate speech) จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของสื่อทำให้มีจำนวนคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการถกเถียง หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมากขึ้น จนนำไปสู่การตัดสินใจในประเด็นต่าง ๆ ทางสังคม ในขณะเดียวกันภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบัน สื่อออนไลน์ได้กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทุกคนสามารถใช้เพื่อแสดงทัศนคติหรืออุดมการณ์ของตนเองได้อย่างหลากหลาย และในทางกลับกันก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อกำจัดผู้คิดต่างทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแต่ละฝ่ายต่างใช้สื่อผลิตสร้างเนื้อหาที่แสดงออกถึงความเกลียดชังฝ่ายตรงข้าม และพยายามทำให้คนในสังคมเกิดความเกลียดชังร่วมกันด้วยการชี้ให้เห็นถึงความเลวร้ายของอีกฝ่าย และนำไปสู่การไล่ล่าผู้ที่คิดต่างทางการเมืองด้วยการประณาม ประจาน และกีดกันบุคคลนั้น ๆ ออกจากสังคม การล่าแม่มดจึงถือเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล แต่สุดท้ายกลับไม่มีมาตรการใด ๆ ที่สามารถช่วยเหลือหรือเยียวยาเหยื่อที่ถูกล่าแม่มดได้

คำสำคัญ: สื่อออนไลน์, ความขัดแย้งทางการเมือง, ประทุษวาจา, การล่าแม่มด

Abstract

Nowadays, ‘social media’ as a public space plays a vital role in people’s daily life, particularly, in the communication context, where people can easily express their thoughts and feelings through various types of platforms, such as websites or webboards. At the same time, such a communication can cause a negative effect on social media users. This research aims to study the ways in which the changing media landscape has brought about different kinds of political expression of individuals, which, therefore, leads to the ‘witch hunt phenomenon’ in Thai society. This research seeks to answer the question as to how the new media is used as a tool to eliminate people with different political opinions by employing documentation and information from websites to study the expression of political opinions or the creation of political contents by social media users that leads to the witch hunt phenomenon in Thai society. In this regard, the concepts of social networking, public space, and hate speech are adopted to discuss the witch hunt phenomenon in Thai society. The study reveals that the changing media landscape has contributed to an increase in number of people participating in public discussion on social issues, or exchanging their opinions, which leads to their decision-making on social issues. In the context of an ongoing political conflict, on the one hand, social media has become a political instrument for individuals to demonstrate their political attitudes or ideologies, but on the other hand, it has been used to effectively eliminate those who hold different political opinions. A group of people utilized social media to disseminate hatred and demonstrate evilness of those who hold different political opinions, which leads to the ruthless hunt for those people by publicly condemning, intimidating, and excluding them from society. Such a witch hunt is considered a violation of the rights and freedom of individuals, and no measures have been implemented to help or remedy victims of witch hunt.

Keywords: Social Media, Political Conflict, Hate Speech, Witch Hunt

บทนำ

ปัจจุบันการพัฒนาทางเทคโนโลยีส่งเสริมให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางการติดต่อสื่อสาร ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการติดต่อสื่อสาร การรับรู้ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ เนื่องจากเดิมการสื่อสารจะอยู่ในรูปแบบการสื่อสารทางเดียว เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ หรือหนังสือพิมพ์ โดยเป็นการสื่อสารที่ทุกคนมีหน้าที่เป็นเพียงผู้รับสาร แต่ปัจจุบันพื้นที่ในสื่อสารเป็นลักษณะสื่อสารสองทาง (two-way communication) กล่าวคือทุกคนสามารถแสดงออกทางความคิดโต้กลับบนพื้นที่สื่อสารได้ จากลักษณะเช่นนี้พื้นที่ออนไลน์จึงมีลักษณะเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีความเป็นอิสระและไร้พรมแดน (ฤกษ์ทิพย์ แสนทวี, 2557) ขณะเดียวกันคนทุกคนก็สามารถแสดงออกทางความคิดหรือเป็นผู้ผลิตสื่อได้ด้วยตนเอง เช่น การโพสต์ข้อความ การตั้งกระทู้ถาม หรือการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ บนสื่อออนไลน์บนเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เป็นให้เข้าใช้บริการฟรี เช่น เฟซบุ๊ก, ทวิตเตอร์ หรือเว็บไซต์พันทิป เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อที่ต่างไปจากเดิมทำให้ประชาชนรับข้อมูลที่เกินความจำเป็นและสามารถแสดงออกได้อย่างเสรีจนเกินขอบเขต ก่อให้เกิดความขัดแย้ง จนทำให้ถูกมองว่าสื่อกลายเป็นพื้นที่ในการต่อสู้

ทางการเมือง ขณะที่หลาย ๆ คนมองว่าความขัดแย้งเกิดขึ้นเป็นเพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ในความเป็นจริงสังคมกลับไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต โดยเฉพาะความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมที่มีมาอย่างยาวนาน แต่ด้วยภูมิทัศน์ของสื่อ (media landscape) ที่เปลี่ยนแปลงไป (ธาม เชื้อสถาปนศิริ, 2557) ทำให้คนเข้าถึงสื่อออนไลน์ได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น สุดท้ายจึงนำไปสู่การใช้เป็นพื้นที่ในการถกเถียงประเด็นสาธารณะต่าง ๆ จากเดิมเรื่องที่เคยเป็นเรื่องปกติกลับได้รับความสนใจจากสังคมวงกว้างอย่างรวดเร็ว ทำให้ความขัดแย้งหรือความแตกแยกทางความคิดรุนแรงและชัดเจนมากขึ้น

ลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสื่อออนไลน์มีอิทธิพลสูงมากต่อการแสดงออก โดยเฉพาะในประเด็นทางสังคมและการเมือง จนอาจกล่าวได้ว่าสื่อถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อปลุกระดมความคิดและส่งเสริมผู้คนให้ออกมาเคลื่อนไหวในประเด็นทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแต่ละฝ่ายต่างใช้สื่อในการสนับสนุนหรือส่งเสริมกลุ่มของตนเอง ขณะเดียวกันก็มุ่งโจมตีฝ่ายตรงกันข้ามทางการเมืองให้ขาดความชอบธรรมหรือขาดความน่าเชื่อถือ จนนำมาสู่ “ปรากฏการณ์ล่าแม่มด” ซึ่งเป็นการกระทำในลักษณะขูดคุ้ยพฤติกรรมหรือข้อมูลส่วนตัวของผู้ที่ถูกล่า (ผู้ที่ถูกคุกคาม) ด้วยการแชร์ภาพหรือคลิปวิดีโอเพื่อประจานพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสม ตามมาด้วยการแสดงความคิดเห็นที่สะท้อนให้เห็นเพียงความรู้สึก ความสะใจ ซึ่งการแสดงออกในลักษณะดังกล่าวนี้ได้หลายระดับ เริ่มตั้งแต่การแสดงความเห็น การว่ากล่าว การด่าทอ และนำมาสู่การใช้ความรุนแรงในท้ายที่สุด โดยคำพูดที่ใช้ในการล่าแม่มดมักจะปรากฏในลักษณะที่เรียกว่า ประทุษวาจา (hate speech) ซึ่งเป็นการใช้คำพูด ภาพล้อเลียน คลิปวิดีโอ หรือการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ ที่บ่งบอกถึงความเกลียดชัง โดยมุ่งโจมตีอัตลักษณ์ของบุคคลบนฐานของความแตกต่างในด้านต่าง ๆ อาทิ อุดมการณ์ เพศ ศาสนา ชชาติพันธุ์ เป็นต้น (ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557) ที่มีบริบทจากการประทุษหรือปฏิบัติใด ๆ ก็ตามที่อยู่นอกเหนือจารีตของสังคม และเพื่อความเป็นระเบียบของคนในสังคมจึงต้องใช้จารีตของสังคมชี้วัดหรือตัดสินคนอื่น ๆ ที่แตกต่างกันว่า “พวกนอกจารีต” จึงต้องมีการ “ล่าแม่มด” เพื่อทวงถามความรับผิดชอบทางศีลธรรมที่สังคมเป็นฝ่ายให้คุณค่าไว้ แต่ในทางกลับกันหากสุดท้ายบุคคลเหล่านั้นสามารถพิสูจน์ตนเองได้ว่าไม่ได้กระทำความผิด กลับไม่มีผู้ใดหรือหน่วยงานใดออกมาแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำดังกล่าว (สังศิต พิริยะรังสรรค์, 2559: 65)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภูมิทัศน์ที่เปลี่ยนไปของสื่อที่ส่งผลให้เกิดการแสดงออกทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะ
2. เพื่อศึกษาประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองไทย
3. เพื่อศึกษา “ปรากฏการณ์การล่าแม่มด” ในสังคมไทย

สมมติฐาน

ภูมิทัศน์ของสื่อที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้สื่อถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการกำจัดผู้ที่คิดต่างทางการเมือง และนำไปสู่การเกิด “ปรากฏการณ์การล่าแม่มด” ได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมไทย

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบถึงภูมิทัศน์ที่เปลี่ยนไปของสื่อที่ส่งผลให้เกิดการแสดงออกทางการเมืองไทยในพื้นที่สาธารณะ
2. ได้ทราบถึงประเด็นความขัดแย้งในทางการเมืองไทย
3. ได้ทราบถึง “ปรากฏการณ์การล่าแม่มด” ในสังคมไทย

นิยามศัพท์

การสื่อสารสองทาง (two-way communication) เป็นการติดต่อสื่อสารที่ผู้รับสารมีการตอบสนอง และมีปฏิกริยาตอบกลับไปยังผู้ส่งสาร สามารถโต้ตอบ ปรีชาหาหรือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้

ภูมิทัศน์ของสื่อ (media landscape) คือ การเปลี่ยนแปลงสื่อที่มีแนวโน้มการใช้สื่อดั้งเดิมอย่างหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ มีแนวโน้มลดลง ซึ่งเป็นเพราะการเกิดขึ้นของสื่อทางเลือกอื่น ๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า เช่น สื่อออนไลน์ เป็นต้น

ประทุษวาจา (hate speech) คือ การแสดงออกทางความหมายในรูปแบบใดก็ตาม ที่บ่งบอกถึงการกระทำที่เป็นการแบ่งแยก และดูหมิ่นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือการยั่วยุให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อบุคคลหรือกลุ่ม โดยมุ่งโจมตีบนฐานของอัตลักษณ์ของบุคคล เช่น สีผิว เชื้อชาติ อุดมการณ์ทางการเมือง เป็นต้น

พวกนอกริต คือ การประพฤติ ปฏิบัติ ในสิ่งที่แตกต่างไปจากคนอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งเป็นการเรียกผู้ที่มีความคิดแตกต่างจากตนเองว่าเป็นพวกนอกริต

ขอบเขตด้านการศึกษา

กำหนดช่วงเวลาปี พ.ศ. 2556 - 2557 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีความขัดแย้งทางการเมือง ความคิด และอุดมการณ์ที่ชัดเจน จนนำไปสู่การรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 โดยศึกษาเฉพาะประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองที่ปรากฏบนพื้นที่สื่อออนไลน์

ทบทวนวรรณกรรม

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยทำการศึกษาเกี่ยวกับการต่อสู้ทางการเมืองของประชาชนในพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ โดยวิเคราะห์ผ่าน 3 แนวคิด คือ

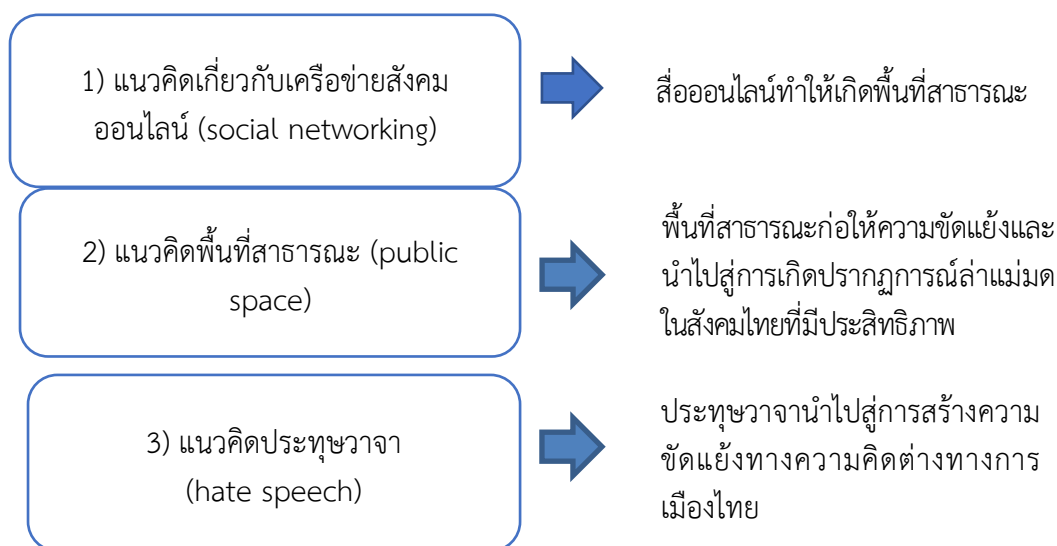
1. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social networking) ซึ่งเป็นแนวคิดที่จะอธิบายถึงการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของสื่อที่พัฒนามาเป็นสื่อออนไลน์ ทำให้เกิดการสื่อสารสองทาง (two-way communication) อันเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้คนมีการสื่อสารโต้ตอบกันได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น สำหรับในทางการเมือง การพัฒนาของเครือข่ายสังคมออนไลน์ ทำให้เกิดการสื่อสารที่ใช้แสดงออกทางความคิดเห็นทางการเมือง นำมาสู่การสร้าง ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในอีกลักษณะสื่อออนไลน์กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ ในการแสดงถึงจุดยืนและปลุกระดมอุดมการณ์ของตนเอง จึงเกิดการแย่งชิงพื้นที่บนสื่อออนไลน์ เนื่องจากพื้นที่ออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งไม่เพียงจะช่วยผลิตซ้ำและแพร่กระจายความคิดเห็น แต่ยังช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มของตนเองได้มากยิ่งขึ้น และยังเป็นการปลุกระดมให้สังคมคล้อยตามได้ง่าย ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมให้กระบวนการล่าแม่มดเปลี่ยนแปลงวิธีการและรูปแบบ และถูกใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. แนวคิดพื้นที่สาธารณะ (public space) ที่เป็นช่องทางและเป็นสถานที่ที่สนับสนุนให้เกิดการรวมตัวกันบนพื้นที่สาธารณะในรูปแบบใหม่ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) ที่มาจากการพัฒนาปริณทณสาธารณะ (public sphere) ของชนชั้นกลาง ทำให้ชนชั้นกลางซึ่งเป็นชนชั้นใหม่ในสังคมได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ตามทัศนะของฮาเบอร์มาสพื้นที่สาธารณะจะเป็นพื้นที่ที่มีการสื่อสารกันโดยกลุ่มต่าง ๆ อย่างหลากหลายเพื่อให้ประชาชนแต่ละคนได้ถกเถียงหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุผลในประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะโดยรัฐจะต้องไม่เข้ามาแทรกแซง ซึ่งการเป็นพื้นที่สาธารณะในรูปแบบดังกล่าวจะ

นำไปสู่การพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยได้ ภายใต้การมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เมื่อมีช่องทางเพิ่มขึ้นจึงนำไปสู่การแสดงความคิดเห็นโดยไร้ขอบเขต ไร้การแสดงตัวตน แม้จะอยู่ในพื้นที่ของตนเองแต่กลับไม่มีความเป็นส่วนตัว ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองที่แตกแยกทางความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์ยิ่งทำให้รูปแบบการแสดงออกทางการเมืองมีหลากหลาย และทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดในพื้นที่ออนไลน์ที่รุนแรงจนนำไปสู่การเกิดปรากฏการณ์ในรูปแบบที่เรียกว่า “การลงทัณฑ์ทางสังคม” ในกลุ่มคนที่มีความคิดแตกแยกหรือไม่เห็นด้วยจากคนหมู่มาก สำหรับความคิดเห็นของคนกลุ่มน้อยจะถูกกล่าจากความคิดเห็นของส่วนรวมที่เป็นคนหมู่มาก สาเหตุสำคัญนอกจากความขัดแย้งทางการเมืองเป็นชนวนแล้วนั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังมาจากการที่ประชาชนรับข้อมูลโดยไม่ศึกษาอย่างละเอียด รอบคอบและไม่ศึกษาแหล่งที่มาและความน่าเชื่อถือของข้อมูลจึงอาจถูกบิดเบือน ทำให้ปัจจุบันมี “การล่าแม่มด” มากขึ้น ที่สร้างผลกระทบต่อบุคคลที่ถูกล่าเป็นอย่างมากเพราะบุคคลถูกข่มขู่ คุกคามในการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากผลกระทบจะเกิดกับบุคคลที่ถูกล่าแล้ว การล่าแม่มดยังส่งผลกระทบต่อบรรยากาศ บุคคลใกล้ชิดที่ได้รับความเดือดร้อนตามไปด้วย ปรากฏการณ์ล่าแม่มดบนสื่อออนไลน์ในปัจจุบันที่มีผู้ใช้สื่อออนไลน์มากขึ้นยังเป็นปัจจัยสนับสนุนทำให้การล่าแม่มดขยายตัวในสังคมอย่างรวดเร็ว

3. แนวคิดประทุษวาจา (hate speech) หากให้ความหมายในนิยามแบบกว้าง ๆ นั้นกล่าวได้ว่า ประทุษวาจาเป็นการแสดงความเกลียดชังต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในประเด็นต่าง ๆ อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในพื้นที่สาธารณะ เช่น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเชื้อชาติ ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ทำให้เกิดความเกลียดชังในชาติพันธุ์นั้น ๆ โดยจะแสดงออกมาในรูปแบบของคำพูด การเขียน หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งในสังคมทุกสังคมจะต้องมีประเด็นต้องห้ามที่ถูกสงวนไว้ไม่ให้มีอิสระในการแสดงความคิดเห็นที่มากเกินไปเพราะจะนำไปสู่การใช้ประทุษวาจาได้ (พิรงรอง รามสูต, 2558) ในส่วนบริบทความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่ผ่านมามีการใช้ประทุษวาจาที่มุ่งให้เกิดความเกลียดชังต่อกลุ่มตรงข้ามทางการเมืองที่มักจะมีการใช้คำเปรียบเทียบกับเพื่อนคนอื่นไม่ใช่มนุษย์เหมือนเรา อย่างเช่น ควายแดง หรือ แมลงสาบ ไพร่ เป็นต้น ที่จะนำไปสู่การที่จะสามารถใช้ความรุนแรงปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นได้อย่างชอบธรรม

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการศึกษาประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่นำมาสู่การต่อสู้ทางการเมืองซึ่งประเด็นเหล่านี้ยังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาถึงมุมมองประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองที่เป็นฉนวนที่ก่อให้เกิด “การล่าแม่มด” โดยใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความนิยมทางการเมืองให้กับบุคคลหรือกลุ่มทางการเมือง ด้วยการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองให้ประชาชนมีแนวคิด มีอุดมการณ์ทางการเมืองคล้อยตามไปกับบุคคลหรือกลุ่มการเมืองของตน จึงมีการเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์เหล่านั้นเพื่อสร้างความเกลียดชังทางการเมืองแก่ฝ่ายตรงข้ามที่มุ่งต่อสู้โจมตีกันด้วยการพยายามลดทอนความชอบธรรมของกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามโดยใช้ถ้อยคำวาจาที่รุนแรง เช่น คนชั่ว สลัม ไฟรแดง คนจน โง่ เป็นต้น ซึ่งผลของประทุษวาจา นั้นได้ก่อให้เกิดความวุ่นวายทางการเมือง และความไม่สงบเรียบร้อยภายในประเทศอย่างต่อเนื่อง อันนำไปสู่การเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ “ไล่ล่าแม่มด” ยุคสื่อออนไลน์ในสังคมไทยที่มีการใช้ประทุษวาจาเพื่อแสดงถึงความเกลียดชังที่พยายามล่าคนที่คิดต่างทางการเมืองให้ถูกสังคมลงโทษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับสาเหตุ ความเป็นมา และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของปรากฏการณ์ จึงเน้นการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อเท็จจริงที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (พิชญ์สินี ชมภูคา และพิมพ์ทอง สังสุทธิพงศ์, 2552) โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายวิธี ได้แก่ การสังเกต การค้นคว้าวิจัยจากเอกสาร ที่รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ เช่น ตำรา บทเรียน กฎหมาย ระเบียบราชการ หรือคำสั่ง เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการที่เปรียบเสมือนการวิจัยภาคสนาม คือ การที่ให้ผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในชุมชนเป้าหมาย คือ “พื้นที่สื่อออนไลน์” (เฉลิมลาภ ทองอาจ, 2554) จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำมาจัดเป็นกลุ่มย่อย ๆ โดยใช้การวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) ที่มีกระบวนการคือ ทำการวางแผนหาแนวทางวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นก่อน โดยใช้แนวคิด ทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ แนวคิดพื้นที่สาธารณะ และแนวความคิดประทุษวาจา ซึ่งผู้วิจัยได้จัดระบบข้อมูลที่ได้นำมา และแยกแยะประเภทของข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ จำแนกเป็นชุด ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบกัน จากนั้นจึงตีความข้อมูลตามปรากฏการณ์ที่มองเห็น ทำให้ผู้วิจัยสามารถหาข้อสรุปและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสมมติฐานได้ ซึ่งเป็นวิธีที่ข้อมูลจะถูกลดทอนลง เพราะข้อมูลบนพื้นที่ออนไลน์มีจำนวนมาก แต่เมื่อใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาระทำให้ผู้วิจัยสามารถลดทอนข้อมูลลงได้ และได้คำตอบในการทำวิจัยที่ตรงจุดมากขึ้น (ศิริรัตน์ ศรีโปลา, ม.ป.ป.) สุดท้ายจึงนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการบรรยายเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น

ประชากรและตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เว็บไซต์ต่าง ๆ ที่เปิดให้บุคคลมีการแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับสังคม การเมืองไทย โดยมุ่งศึกษาเฉพาะประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองไทยระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดการล่าแม่มดในสังคมไทย เช่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) กับกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.)

กลุ่มตัวอย่าง คือ เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ที่ได้มีการนำเสนอเรื่องเล่าความขัดแย้งในสังคมที่เป็นพื้นที่ในการสนทนาทางการเมืองผ่านเว็บไซต์ต่าง ๆ ดังนี้

1. เว็บไซต์เฟซบุ๊กแฟนเพจ V For Thailand เป็นเพจที่เคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อการต่อต้านรัฐบาลหรือสนับสนุนชนชั้นนำเดิม โดยใช้รูปภาพและสัญลักษณ์เกี่ยวกับหน้ากากขาว จากภาพยนตร์เรื่อง V for Vendetta ซึ่งนำไปสู่การรวมตัวกันที่ใช้สื่อออนไลน์ในการเคลื่อนไหว โดยไม่มีแกนนำที่ชัดเจน (Chayanat Meengern, 2557) เพื่อให้ประชาชนรักษาสติ หน้าที่ ตามระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน สนทนาทางการเมืองที่เป็นรูปแบบใหม่โดยใช้ประโยชน์จากสื่อออนไลน์

2. เว็บไซต์เฟซบุ๊กแฟนเพจดราม่าแอดดิค (DramaAddict) เป็นเว็บไซต์ที่มีการนำเสนอประเด็นเรื่องของความขัดแย้งหรือดราม่าในสังคมออนไลน์ ซึ่งผู้ใช้สื่อได้มีปฏิสัมพันธ์และมีการแสดงความคิดเห็นที่นำมาสู่การสร้าง ความขัดแย้ง ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมศึกษาเนื้อหาและการแสดงความคิดเห็นที่นำมาซึ่งความขัดแย้ง

3. กระดานสนทนาการเมืองเว็บไซต์พันทิป (www.pantip.com) เป็นเว็บไซต์ที่เปิดสาธารณะที่ผู้อ่านสามารถเข้าไปศึกษาข้อมูลในเว็บได้ทุกคนโดยไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิก แต่ผู้ใช้บริการที่เป็นสมาชิกเท่านั้นที่จะสามารถแสดงความคิดเห็นในพื้นที่ได้ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้สามารถมีการส่งต่อข้อมูลในเว็บไปสู่เครือข่ายสังคมอื่น ๆ

ผู้วิจัยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) หรือการสุ่มแบบพิจารณา (judgment sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยใช้การพิจารณาของผู้วิจัยในการกำหนดประชากรที่จะมาเป็นสมาชิกในกลุ่มตัวอย่างให้ตรงตามหลักเกณฑ์หรือจุดมุ่งหมายของผู้วิจัย ประชากรที่ถูกเลือกขึ้นมาศึกษาจึงขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณของผู้วิจัยเป็นสำคัญ (เทพศักดิ์ บุญรัตพันธุ์, 2555) ผู้วิจัยจึงเลือกประชากรจากเว็บไซต์ที่เปิดพื้นที่ให้มีการสนทนา แลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นทางการเมือง ที่มีผู้ใช้บริการและเป็นสมาชิกมากที่สุด เพราะเป็นแหล่งที่ทำให้เกิดการสื่อสารที่สร้างความขัดแย้งได้ง่ายที่สุด และพื้นที่สาธารณะในลักษณะดังกล่าวทำให้ “ปรากฏการณ์ล่าแม่มด” เกิดขึ้นได้ง่ายและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและศึกษาเนื้อหาที่ผู้ใช้สื่อแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งในพื้นที่สื่อออนไลน์

เครื่องมือการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้จำแนกข้อมูลเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) คือ ข้อมูลที่เขียนหรือถูกรวบรวมโดยผู้ใช้เป็นผู้ทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง หรืออาจจะมาจากการศึกษาค้นคว้าด้วยความสนใจของผู้วิจัยโดยตรงเสมือนบันทึกส่วนตัว ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์ การทดลอง หรือการสังเกตการณ์ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ทำให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับสิ่งที่ต้องการศึกษามากที่สุด และมีความน่าเชื่อถือไม่ถูกบิดเบือนความเป็นจริง โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล คือ ตัวผู้วิจัย ที่ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ และทำการบันทึกข้อมูล สภาพพื้นที่ และการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในกระดานสนทนาการเมืองของเว็บไซต์กลุ่มตัวอย่างที่มาจาก การสังเกตการณ์ เนื่องจากความขัดแย้งทางการเมืองในพื้นที่สื่อออนไลน์ต้องใช้วิธีการสังเกตการณ์ดูพฤติกรรม การแสดงออก และการแสดงความคิดเห็นของบุคคลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือและไม่ถูกบิดเบือน

ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) คือ ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลที่ผู้อื่นทำการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้แล้ว เช่น จากระายงานของหน่วยงานต่าง ๆ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ซึ่งเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย การสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต วิทยานิพนธ์ และเอกสารทางราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นมุมมองหรือทัศนะของบุคคลอื่น ๆ จากการวิพากษ์วิจารณ์ หรือการแสดงทัศนะของตนเองที่มีต่อปรากฏการณ์นั้นในหลาย ๆ มุม ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ข้อมูลจากบทความ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เป็นต้น จากหลายบุคคลหรือหน่วยงาน

เพื่อมาสนับสนุนในสิ่งที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา ซึ่งทำให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล การศึกษาวิจัยเรื่อง จากการต่อสู้ทางการเมือง สู่ “ปรากฏการณ์ล่าแม่มด” ในยุคสื่อสังคมออนไลน์ในสังคมไทย ปี พ.ศ. 2556 - 2557 ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) ที่มุ่งศึกษาหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตการณ์ข้อมูล ซึ่งเป็นการวิจัยภาคสนาม (field work) ด้วยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลบนพื้นที่ออนไลน์ที่สังเกตจากความคิดเห็นต่าง ๆ ทางการเมืองที่ปรากฏอยู่ในกระดานสนทนาการเมืองในเว็บไซต์ต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) ซึ่งเป็นวิธีการที่มุ่งเน้นการจัดระเบียบหมวดหมู่ของข้อมูล และนำมาตีความวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ตามทัศนะของผู้วิจัย เพื่อจัดแยกข้อมูลออกเป็นกลุ่มและตีความตามข้อมูลที่พบ โดยศึกษาข้อมูลจากเว็บไซต์ต่าง ๆ แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาหาข้อสรุปที่มีความสำคัญในเนื้อหา นั้น ๆ ออกมา แล้วจำแนกข้อมูลเป็นชุด ๆ เช่น ลักษณะการแสดงออกที่มุ่งโจมตีทางการเมืองที่สะท้อนวิธีคิดว่าฝ่ายตรงข้ามไม่มีความรู้ที่เพียงพอ (โง่) ถูกจัดให้อยู่ในประเด็นการศึกษา หรือการกล่าวอ้างถึงการไม่มีศีลธรรมที่ดีงาม จะถูกจัดให้อยู่ในประเด็นทางด้านศีลธรรม เป็นต้น วิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากเอกสาร จึงได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) ทั้งข้อมูลแบบปฐมภูมิ และทุติยภูมิที่ช่วยทำให้ผู้วิจัยมีข้อมูลในการวิเคราะห์และตีความปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ โดยการสังเกต การบันทึก การเก็บรวบรวม และการวิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นจึงสรุปเป็นผลการวิจัยโดยนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ เพื่อตอบคำถามการวิจัยในแต่ละข้อ โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนา ทำให้เห็นผู้อ่านเข้าใจและเห็นภาพปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างรอบด้านมากขึ้นและสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ เพราะผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงปัจจัย หรือสาเหตุของ “ปรากฏการณ์ล่าแม่มด” ในสังคมไทยที่เป็นปัญหาสำคัญในปัจจุบัน และมีท่าทีที่มีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งปรากฏการณ์ในลักษณะนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ เพียงแต่ปัจจุบันปรากฏการณ์ล่าแม่มดกลับมีลักษณะที่แตกต่างจากในอดีต เพราะปรากฏการณ์ต่าง ๆ มีความเป็นพลวัต คือ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและตามเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยต่าง ๆ จากนั้นหาผลสรุปของปรากฏการณ์ดังกล่าวนำมาสู่การวิเคราะห์และวิจารณ์ในมุมมองของผู้วิจัยเพื่อให้ได้ผลการวิจัยและหาข้อสรุปในการวิจัยครั้งนี้

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดพื้นที่สาธารณะ (public space) เป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ ร่วมกับแนวคิดเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social networking) ที่เครือข่ายสังคมออนไลน์ก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะ อันนำไปสู่การสื่อสารตามแนวความคิดประทุษวาจา (hate speech) อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของสื่อที่มีลักษณะเช่นเดียวกันกับพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการถกเถียงได้อย่างอิสระ โดยเฉพาะการถกเถียงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมือง พื้นที่บนสื่อออนไลน์จึงถูกใช้เพื่อแสดงตัวตนทางการเมืองมากขึ้น และนำมาสู่การเกิดประเด็นที่สร้างความขัดแย้งทางการเมืองไทยได้ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า ลักษณะการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองที่ปรากฏในกระดานสนทนาการเมืองบนสื่อออนไลน์ครอบคลุมในหลายประเด็น ดังนี้

1. ประเด็นด้านการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นประเด็นที่สร้างความขัดแย้งมากที่สุดบนพื้นที่ออนไลน์ เนื่องจากทำให้มีการสร้างความเกลียดชัง ยั่วยุ และทำให้ผู้อื่นถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ลง

ถูกมองเป็นเพียงสิ่งของ หรือเป็นสัตว์ ไร้ศีลธรรม ไร้คุณธรรม ไม่มีคุณค่า และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่ต่ำต้อยกว่ามนุษย์คนอื่น สามารถทำให้มนุษย์ที่อยู่ในสังคมเดียวกัน เพิกเฉยต่อการใช้ความรุนแรงที่เกิดกับ “คนอื่น” เหล่านั้นได้อย่างเป็นเรื่องปกติ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดที่จะนำไปสู่การสร้าง ความขัดแย้งทางการเมืองให้มีความรุนแรงมากขึ้น (ประชาไท, 2559) เช่น แมลงสาบ ควายแดง สลิม มวลหมาประชาชน อีชะนีโยยหวน เป็นต้น

2. ประเด็นด้านเพศสภาพ เป็นการสร้างความขัดแย้งที่หยิบยกประเด็นทางเพศในเรื่องของความเป็นหญิง ความเป็นชาย หรือเพศที่สาม เพื่อนำมาใช้โจมตีผู้นำของฝ่ายตรงข้าม ซึ่งมีสาเหตุมาจากโครงสร้างเชิงอำนาจที่กำหนดบทบาทความเป็นหญิงและความเป็นชาย แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยบางส่วนยังไม่เปิดโอกาสให้มีความเท่าเทียมเรื่องเพศ จึงเป็นอุปสรรคที่ผู้หญิงจะเข้ามามีบทบาททางการเมือง (ธนิษฐา สุขะวัฒนะ, 2551: 3) ทำให้เกิดลักษณะที่เป็นการคุกคามทางเพศ จากคำพูดหรือภาษาที่สื่อถึงการคุกคามข่มขู่ นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่มุ่งโจมตีอัตลักษณ์ และกดทับบทบาทของกลุ่มเพศที่สามที่มีบทบาททางการเมืองอีกด้วย เช่น “เกย์แก่” หรือ “ซันทีเฒ่า” เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น ๆ ตามหลักการประชาธิปไตย (ประชาไท, 2558)

3. ประเด็นด้านศีลธรรม หากพูดถึงประเด็นด้านศีลธรรมกับการเมืองซึ่งกลายเป็นความคิดที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ในสังคมไทย การเมืองไทยจึงเป็นการเมืองสำหรับคนดี ทำให้การเมืองไทยเกิดการแบ่งแยกลักษณะของ “ความดี-ความชั่ว” (พิณผกา งามสม, 2549) แต่ประเด็นเรื่อง “ความดี” เป็นเรื่องอัตวิสัยที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคลหรือสังคมหนึ่ง ๆ เพราะแต่ละบุคคลจะให้ความหมายของการเป็นคนดีที่แตกต่างกัน ฉะนั้นจึงไม่มีเกณฑ์ที่จะสามารถชี้วัดความดีได้ว่าบุคคลใดมีความดีมากกว่ากัน (วิจักขณ์ พานิช, 2553) จึงกลายเป็นความขัดแย้งที่ทุกคนกล่าวอ้างถึงความดีที่กลุ่มตนเองสร้างขึ้นมาเพื่อส่งเสริมให้กลุ่มตนเองมีศีลธรรมที่สูงกว่าอีกกลุ่ม และสามารถใช้อำนาจในการกำจัดคนเลวได้ ถึงแม้จะใช้วิธีการที่ผิดศีลธรรมก็ตาม แต่เพื่อปกป้องศีลธรรมที่ถูกคุกคามก็ถือว่าเป็นการทำความดี (พิณผกา งามสม, 2549)

จากประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่เกิดขึ้นในหลาย ๆ ประเด็น สุดท้ายแล้วมาจากการใช้สิทธิเสรีภาพของคนในสังคมไทยที่เกินขอบเขต จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษานั้นพบว่า บนพื้นที่สื่อออนไลน์มักจะมีการใช้ประทุษวาจา (hate speech) สร้างให้เกิดความรู้สึกโกรธเกลียดต่อกันบนพื้นที่สาธารณะ ดังนั้นการใช้ประทุษวาจาจึงไม่ใช่ความขัดแย้งที่แต่ละกลุ่มใช้ตอบโต้กันเท่านั้น แต่เป็นการพยายามดึงให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความเชื่อหรือความคิดของตนเองนั้นถูกต้อง โดยต้องการให้สังคมยอมรับความคิดของตนเองมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งแฝงด้วยเรื่องของการใช้ความรุนแรง เช่น การสับประมาท การดูถูก การหมิ่นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การลิดรอนสิทธิ และยุยงปลุกปั่นให้เกิดการผลักดันออกจากสังคมไปจนถึงการข่มขู่อาฆาต หรือกระทำความรุนแรงต่อกลุ่มนั้น ๆ “ปรากฏการณ์ล่าแม่มด” จึงเกิดขึ้นได้แพร่หลายบนพื้นที่ออนไลน์ จนนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในรูปแบบของการไล่ล่าบุคคลที่มีความคิด ความเชื่อแตกต่างจากกลุ่มตนเอง

กระบวนการล่าแม่มดจะมีขั้นตอนต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่บนพื้นที่ออนไลน์สู่พื้นที่กายภาพ ที่มีการสืบค้นข้อมูลส่วนตัวของผู้ที่ถูกล่าบนพื้นที่ออนไลน์ จากนั้นจะมีการเผยแพร่ข้อมูลเหล่านั้นบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ และถูกส่งต่อไปเรื่อย ๆ อย่างไม่สิ้นสุด เพื่อให้สังคมวิพากษ์วิจารณ์หรือประณามให้เกิดความอับอาย แต่ความเกลียดชังในสังคมไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่การทำให้บุคคลที่ถูกล่าเกิดความรู้สึกอับอายเท่านั้น การล่าแม่มดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิพากษ์วิจารณ์หรือการหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนในสังคมไทย เป็นการกระทำที่สังคมไม่อาจยอมรับได้ ทำให้การล่าแม่มดมีระดับความรุนแรงที่มากกว่าประเด็นทางสังคมทั่วไป เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม ดังนั้นบุคคลที่ถูก

ล่าจึงถูกคุกคามทางสังคมในระดับที่รุนแรงบนพื้นที่กายภาพ ถึงขั้นประสงค์ที่จะทำร้ายร่างกายจนถึงแก่ชีวิต ขณะเดียวกันการกระทำดังกล่าวถือเป็นสิ่งต้องห้ามในสังคม เพราะเป็นความผิดตามกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ทำให้กฎหมายนี้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกัน เพื่อกลั่นแกล้งหรือใส่ความให้เกิดความเสียหายแก่คู่ตรงข้าม (นิธิ นิธิวีรกุล, 2560) ซึ่งพื้นที่ออนไลน์เป็นพื้นที่ที่ทำให้การล่าแม่มดเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากพื้นที่ออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะที่ผู้คนสามารถเข้าถึงได้ง่ายมากกว่าพื้นที่ทางกายภาพ จึงถูกใช้เพื่อเผยแพร่แนวคิดทางการเมืองของตนเองให้แก่สังคม ในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อกลั่นแกล้งทางการเมืองได้เช่นกัน และแพร่กระจายกระแสความเกลียดชังไปสู่สังคมได้อย่างรวดเร็ว

“ปรากฏการณ์ล่าแม่มด” เป็นคำที่ถูกใช้ในทางการเมือง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน มีลักษณะเป็นการให้ร้ายของฝ่ายหนึ่งต่ออีกฝ่ายหนึ่ง โดยการขึ้นาสังคมให้เห็นถึงความเลวร้ายของอีกฝ่ายด้วยการสร้างความเกลียดชัง ยุยง ปลุกปั่น ปลุกระดมผู้คนออกมาไล่ล่าผู้ที่แสดงความคิดเห็นทางการเมืองต่างจากตนเองบนพื้นที่สาธารณะที่เป็นการแสดงว่าฝ่ายตนเองมีความดีงาม มีอุดมการณ์ และมีศีลธรรมที่สูงกว่า คนที่ไม่ดีจึงต้องถูกลงโทษโดยใช้มาตรการลงทัณฑ์บนสื่อออนไลน์ด้วยการประณาม ประจาน และนำไปสู่การกีดกันออกจากสังคม (กฤษฎา แสงเจริญทรัพย์, 2561) ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ที่ถูกล่า เช่น การถูกปฏิเสธรับเข้าทำงาน การถูกกีดกันให้ออกจากงาน ฯลฯ ซึ่งในหลายกรณีการไล่ล่าก็มีระดับของความรุนแรงถึงขั้นทำร้ายร่างกายกัน ในทางกลับกันมาตรการลงทัณฑ์นั้นก็สามารถนำมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ เช่น การตรวจสอบการทุจริตคอร์รัปชัน เพราะมาตรการลงทัณฑ์ทางสังคมถือเป็นกระบวนการในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลได้อย่างหนึ่ง แต่เมื่อมีการนำมาตรการลงทัณฑ์ทางสังคมมาใช้ในการล่าแม่มดจึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะมุ่งใช้เพื่อสวดส่องผู้ที่กระทำความผิดด้วยตนเองอันเป็นการกระทำที่เข้าข่ายผิดกฎหมาย และไม่เคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ๆ ในสังคม (รพีพรรณ สายันต์ตระกูล, 2556) มาตรการลงทัณฑ์ทางสังคมที่เป็นกระบวนการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานรัฐเพื่อมุ่งกำจัดการทุจริตคอร์รัปชันจึงไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมไทย เนื่องจากกลุ่มภาคประชาสังคมยังไม่เข้มแข็งและไม่สามารถรวมตัวกันเพื่อใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้พื้นที่ออนไลน์จะเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มภาคประชาชนสังคมสามารถรวมตัวกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งได้ แต่กลับเป็นการส่งเสริมให้มีการนำมาตรการลงทัณฑ์ทางสังคมมาใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องมากกว่า (กล้า สมุทวนิช, 2560)

ผลการวิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ล่าแม่มดในสังคมไทยพบว่า รูปแบบและลักษณะของการล่าแม่มดไม่ว่าจะเกิดขึ้นในอดีตหรือปัจจุบันก็ไม่แตกต่างกัน เพราะเป็นกระบวนการที่มุ่งตามล่าผู้อื่นเพียงแต่ปัจจุบันพื้นที่ในการล่าเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ออนไลน์ โดยเมื่อมีกลุ่มคนที่เริ่มต้นล่าแม่มดก็จะมีอีกหลายกลุ่มสนับสนุนตามมา ซึ่งใกล้เคียงกับกระบวนการล่าแม่มดในยุโรป สุดท้ายก็ค่อย ๆ ลุกลามไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพราะกลุ่มคนเหล่านี้จะเริ่มมีความรู้สึกว่าเขาเองเป็นคนดี มีศีลธรรม โดยใช้บรรทัดฐานที่มักเกิดจากการตัดสินของคนกลุ่มเดียวจึงจะมุ่งหาเหยื่อเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาของการศึกษาค้นคว้า ทำให้มีหลายประเด็นที่ผู้วิจัยพบว่าสามารถที่จะพัฒนาเป็นหัวข้อวิจัยและศึกษาทำความเข้าใจต่อไปในอนาคตได้ โดยเฉพาะการศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางสังคมที่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพของสังคม ทั้งการศึกษา เศรษฐกิจ

หรือวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมที่เชื่อมโยงกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองไทยเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่สามารถศึกษาต่อยอดต่อไปในอนาคตได้

อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาปรากฏการณ์ล่าแม่มดในหลายกรณีพบว่า ปรากฏการณ์ล่าแม่มด ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในอดีตหรือปัจจุบัน ล้วนมีกระบวนการที่ไม่แตกต่างกัน เพราะมุ่งไล่ล่าบุคคลที่สังคมคาดหวังหรือถูกตัดสินจากสังคมว่าเป็นผู้กระทำความผิด จึงต้องมีการลงโทษกับคนที่ทำความผิดเหล่านั้น ซึ่งการล่าแม่มดมักเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยไม่มีหลักฐานชี้ชัดได้ว่าบุคคลที่ถูกล่านั้นกระทำความผิดจริงหรือไม่ ลักษณะดังกล่าวทำให้กระบวนการล่าแม่มดถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการโจมตีหรือใส่ความทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การล่าแม่มดในปัจจุบันจึงยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นกว่าในอดีตโดยมีพื้นที่ในการล่าแม่มดที่เปลี่ยนแปลงไป จากการล่าแม่มดบนพื้นที่กายภาพมาสู่การล่าแม่มดบนพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งพื้นที่ออนไลน์กลับส่งเสริมให้การล่าแม่มดมีความรุนแรงมากขึ้น เพราะพื้นที่สื่อออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนในสังคมเข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็วมากกว่าพื้นที่สาธารณะทางกายภาพในรูปแบบเดิม โดยมีลักษณะพิเศษคือ ทุกคนสามารถผลิตสร้างข้อมูลข่าวสารบนสื่อออนไลน์ได้ทุกคน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นมืออาชีพ เป็นสื่อมวลชน ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองพื้นที่ออนไลน์จึงถูกใช้เพื่อปลุกระดมความคิดคนอื่น ๆ ในสังคมให้เห็นพ้องต้องกันกับความคิดความเชื่อของตนเองได้ และนำไปสู่การล่าแม่มดได้อย่างมีประสิทธิภาพได้มากกว่าบนพื้นที่กายภาพ ทำให้การล่าแม่มดบนพื้นที่ออนไลน์จึงขยายวงกว้างไปในสังคมได้อย่างรวดเร็วมากกว่าบนพื้นที่กายภาพเหมือนในอดีตที่การล่าแม่มดจะอยู่เพียงในชุมชนของตนเองเท่านั้น

ดังนั้นหากสังคมไม่หันมาให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าวก็必将ยิ่งทำให้การล่าแม่มดทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ขณะที่สังคมอาจจะกลับเข้าสู่ยุคที่มนุษย์สามารถฆ่าเพื่อนมนุษย์ด้วยกันโดยไม่รู้สึกละอาย ซึ่งย่อมหมายถึงการที่สังคมมีความสุดโต่งทางความคิด ทำให้การฆ่าคนซึ่งถือเป็นการก่ออาชญากรรมกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมในทางศีลธรรมได้ ฉะนั้นสังคมไทยต้องอย่าปล่อยให้อดีตเป็นเพียงความทรงจำ แต่ต้องใช้อดีตเป็นบทเรียนเพื่อให้มนุษย์ระมัดระวังและเตือนสติไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่เลวร้ายเหมือนในอดีต โดยความขัดแย้งถือเป็นเรื่องปกติในสังคมทุกสังคม แต่ในปัจจุบันสังคมมีขนาดใหญ่ การขยายตัวของสังคมเกิดจากมนุษย์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้สังคมมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งความหลากหลายในสังคมทำให้มนุษย์ได้ถกเถียงกัน และการถกเถียงกันนั้นก็เพื่อหาข้อยุติของปัญหาร่วมกัน ไม่ใช่ถกเถียงกันเพื่อแย้งซึ่งกันและกัน พื้นที่สาธารณะในสังคมไม่ได้ถูกออกแบบมาเพื่อเป็นสนามในการแข่งขันความดีงาม ความถูกต้อง แต่เป็นพื้นที่ที่ให้สังคมได้ใช้ประโยชน์ในการหารือร่วมกันเพื่อนำมาซึ่งการที่มนุษย์จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แต่หากสังคมไม่ยอมรับกับการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายของบุคคลอื่น ๆ ในสังคมให้ได้ก็จะทำให้ความขัดแย้งมีความรุนแรงมากขึ้น สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้มนุษย์ไม่ใช้ความรุนแรงต่อกันคือการเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นด้วยการมองผู้อื่นเท่าเทียมกับตนเอง เพราะไม่ว่าใครก็ตามทุกคนสามารถมีความคิดเป็นของตนเอง การที่คนอื่นคิดแตกต่างจากตนเองพวกเขาต้องไม่ใช่คนที่ผิดเสมอไป เพราะความจริงของแต่ละคนเป็นเพียงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาให้สิ่งนั้น ๆ กลายเป็นความจริง ฉะนั้นความจริงของแต่ละคนอาจมีชุดความจริงที่แตกต่างกัน จึงไม่อาจตัดสินได้ว่าความจริงของใครถูกต้องดีงามที่สุด อย่างไรก็ตามการที่แต่ละกลุ่มทางการเมืองจะมีความคิดเป็นของตนเองนั้นไม่ใช่เรื่องที่ผิด แต่ทุกกลุ่มต้องรู้จักยอมรับการมีพื้นที่ทางความคิดของกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วยเช่นกัน หากทุกกลุ่มในสังคมคิดได้เช่นนี้ก็จะไม่ทำให้เกิดความรุนแรงทางการเมืองนำไปสู่การล่าแม่มดเพื่อล่าคนที่คิดต่างทางการเมือง

เอกสารอ้างอิง

- กล้า สมุทวณิช. (2560). *กลไกประชา (ทัศน์) สังคม*. สืบค้น 26 พฤษภาคม 2562, จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_739805.
- กฤษณ์ท แสนทวิ. (2557). เครือข่ายสังคมออนไลน์: มุมมองใหม่ของพื้นที่สาธารณะและภาคประชาสังคม. *วารสารวิชาการนวัตกรรมการสื่อสารสังคม*, 2 (2), 21-25.
- กฤษฎา แสงเจริญทรัพย์. (2561). *สื่อสังคม: ยุติธรรมออนไลน์ที่ปลายนิ้ว*. สืบค้น 26 พฤษภาคม 2561, จาก <https://themarathon.io/2018/social-media-justice-at-fingertips/>.
- เฉลิมลาภ ทองอาจ. (2554). *การวิจัยเอกสาร (documentary research)*. สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/423582>.
- เทพศักดิ์ บุญรัตพันธุ์. (2555). *เอกสารการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง*. นนทบุรี : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ธาม เชื้อสถาปนศิริ. (2557). “USER-GENERATED CONTENT” : ยุคสื่อของผู้ใช้. สืบค้น 19 ธันวาคม 2560, จาก . <https://positioningmag.com/58244>.
- ธนิษฐา สุขะวัฒนะ. (2551). *สตรีกับการเมือง: ความเป็นจริง พื้นที่ทางการเมือง และการขับเคลื่อน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมดาเพลส.
- นิธิ นิธิวีรกุล. (2560). *มวลมหาอาณัติ: ความรุนแรงในเชิงศีลธรรม*. สืบค้น 23 พฤษภาคม 2561, จาก https://waymagazine.org/virtue_and_violence-01/.
- ประชาไท. (2558). *เสวนา: สิทธิพิเศษ...เพศที่ถูกเลือกกับความไม่เท่าเทียมทางเพศที่ถูกมองข้าม*. สืบค้น 5 มีนาคม 2561, จาก <https://prachatai.com/journal/2015/08/61064>.
- ประชาไท. (2559). *ประจักษ์ ก้องกีรติ วิเคราะห์ กปปส. ภาษาฝ่ายขวา-ลดทอนความเป็นมนุษย์ พรหมแดงสู่ความรุนแรง*. สืบค้น 2 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <https://prachatai.com/journal/2016/10/68258>.
- พิชญ์สินี ชมภูคา และพิมพ์ทอง สังสุทธิพงศ์. (2552). *Qualitative Research การวิจัยเชิงคุณภาพ*. (รายงานทางวิชาการ). เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พินผกา งามสม. (2549). *คุยกับนักปรัชญา: เมื่อ “ความดี” และ “คนดี” ทำให้ประชาธิปไตยถอยหลัง*. สืบค้น 24 มีนาคม 2561, จาก <https://prachatai.com/journal/2006/10/10151>.
- พิรกร รามสูต. (2558). *ประทุษวาจากับโลกออนไลน์*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา (โครงการจัดพิมพ์คบไฟ).
- รพีพรรณ สายัณห์ตระกูล. (2556). *นักวิชาการด้านสื่อชี้ กรณี “น้องเอื้อย” สะท้อนสังคมยุคโซเชียลฯ เยาวชนเสี่ยง “อัตลักษณ์” สูญหาย ถูกละเมิดรุนแรงผ่านมาตรการลงทัณฑ์แบบ ‘โซเชียล แชนชั่น’*. สืบค้น 27 มีนาคม 2561, จาก <https://www.isranews.org/content-page/item/23196-นักวิชาการฯ-ชี้-“น้องเอื้อย”-สะท้อนสังคมยุคโซเชียลฯ-เสี่ยง-“อัตลักษณ์”-สูญหาย.html>.
- วิจักขณ์ พานิช. (2553). *ศาสนาของคำ ผกา ตอนที่ 1: ความดีเป็นเรื่องอัตวิสัย*. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2561, จาก <https://prachatai.com/journal/2010/07/30493>.

ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ผู้บรรยาย. (2557). *Hate Speech เบื้องต้นสำหรับคนไทย (ฉบับเต็ม)*. [เทปบันทึกภาพ]. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริรัตน์ ศรีโปลา. (ม.ป.ป). *การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ*. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <http://www.nu.msu.ac.th/2010/km/ppt-sirirat.pdf>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. ม.ป.ป. *ทฤษฎีระเบียบวิธีสถิติ*. สืบค้น 18 ธันวาคม 2560, จาก http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/known/estat1_4.html.

สังคีต พิริยะรังสรรค์. (2560). การลงโทษทางสังคม. *วารสารสังคมศาสตร์*, 46(2), 65.

Chayanat Meengern. 2557. พลิกแฟ้มสำรวจ “กลุ่มพิทักษ์สถาบันฯ” ก่อนเกิด “องค์กรเก็บขยะแผ่นดิน” .สืบค้น 24 กุมภาพันธ์ 2561,จาก <https://www.isranews.org/isranewsscoop/29493>.